

Azem SEVİNDİK*

SOYLU-VAHŞİ TUTKUSU: JUAN JOSÉ SAER'İN "KİMSESİZ" ROMANI ÜZERİNDEN BİR OKUMA

ÖZET

Kültür kavramı üzerine sayısız tanımlamalar, anlamlandırmalar, yaklaşımlar yığını söz konusudur. *Kültür tartışmaları*, arkaik dönemlerin konusu olmaktan ziyade yazının icadı sonrasına ve daha da özelinde modern zamanlara özgü bir mesele olmuştur. Özellikle Aydınlanma Dönemi'yle başlayıp Sanayi Devrimi ile hız kazanan "kapsayıcı" kültür kavramını anlamlandırma süreci çeşitlenmiş, "yüksek kültür", "köylü kültürü", "şehir kültürü", "halk kültürü", "popüler kültür", "kitle kültürü", "alt kültür", "üst kültür" gibi kavramlar tartışılmaya başlanmış, entelektüel zümrede kültürün çeşitli alanlarına yönelik pek çok mesele üzerine kafa yorulmuştur. Bu tartışmaların gölgesinde, sömürgeci kültürlerde, yeni keşfedilen topraklarda yaşayan yerliler "soylu-vaşsi" olarak adlandırılmış ve yaşantılarındaki doğallık üzerinden yüceltici bir tutum doğmuştur. Avrupalı halklar göz önüne alındığında "yerliler", kültürel gelişmişlik durumları itibarıyla *vaşsi* olarak görülüyor; diğer taraftan insani yapıları ve doğaya, hayvanlara, bitkilere, birbirlerine, öteki insanlara/kültürlere karşı tutumları itibarıyla özlerinde bir *soyluluk* barındırdıkları kabul ediliyordu. Batılı aydınların bu çelişkili tutumu, zamanla bir tutku hâlini almış ve edebî eserlerde kendine yer bulmuştur. Bu çalışmada, kültürel bir mesele olarak "soylu vaşsi"lik, Juan José Saer'in *Kimsesiz* romanı üzerinden yorumlanmıştır. Yazarın, bu eserinde "soylu vaşsi"liği bilinçli olarak ele aldığı, eserini "kültürlülük-kültürsüzlük" meselesi üzerinden kurguladığı, romanın ana karakterinin deneyimleriyle "medeniler ve vaşşiler" arasında karşılaştırmalar yaptığı anlaşılmıştır. Bu eserin çözümlenmesi ile Batı kültürünün "soylu-vaşsi" olarak adlandırıldığı yerli kültürlerle dair görüş ve tutumları bir edebî eser üzerinden açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kültür, medeniyet, soylu vaşsi, Juan José Saer, Kimsesiz, roman.

THE PASSION OF THE NOBLE-SAVAGE: A READING OF JUAN JOSÉ SAER'S NOVEL "THE WITNESS"

ABSTRACT

There are countless definitions, interpretations and approaches to the concept of culture. Discussions on culture, rather than being the subject of archaic periods, have been a matter specific to the invention of writing and more specifically to modern times. The process of making sense of the 'inclusive' concept of culture, which started with the Enlightenment Period and accelerated with the Industrial Revolution, has diversified; concepts such as 'high culture', 'peasant culture', 'urban culture', 'folk culture', 'popular culture', 'mass culture', 'subculture', 'high culture' have been discussed, and many issues related to various fields of culture have been discussed in the intellectual community. In the shadow of these debates, in colonial cultures, natives living in newly discovered lands were labelled as 'noble-savage' and a glorifying attitude was born based on the naturalness of their lives. As far as European peoples were concerned, 'natives' were seen as savages in terms of their cultural sophistication; on the other hand, they were considered to harbour a nobility in their essence in terms of their human nature and their attitude towards nature, animals, plants, each other and other people/cultures. This contradictory attitude of Western intellectuals became a passion in time and found its place in literary works. This attitude of Western intellectuals became a passion in time and found its place in literary works. In this study, 'noble savagery' as a cultural issue is interpreted through Juan José Saer's novel "The Witnessed". It is understood that the author consciously deals with 'noble savagery' in this work, constructs his work on the issue of 'culturality-non-culturality', and makes comparisons between 'civilized and savages' through the experiences of the main character of the novel. By analyzing this work, the views and attitudes of Western culture towards indigenous cultures, which are called 'noble-savage', have been tried to be revealed through a literary work.

Keywords: Culture, civilization, noble-savage, Juan José Saer, The Witness, novel.

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, Konya/Türkiye. E-posta: azemsevindik@selcuk.edu.tr / Asst. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Comparative Literature, Konya/Türkiye. E-mail: azemsevindik@selcuk.edu.tr

Giriş

Sonsuz tanımlamalar yığını içerisinde kültür, Özdemir'e göre (2008, s. 99) bir "İmgeler bileşkesi", Ögüt Eker'e göre (2014, s. 27) toplumdaki ortak değer yargılarının, gelenek ve göreneklerin, sosyal normların bir bütünü olarak insanın farklı zaman ve mekânlardaki değişme/gelişmelerle zenginleştirdiği hayatî bir dinamik, Edward Taylor'a göre "Bilgi, inanç, sanat, ahlakî değerler, gelenekler ve toplumun bir üyesi olarak bireyin edindiği diğer sorumluluklar ve alışkanlıklar/yaşam biçiminin ta kendisi", Levi-Strauss'a göre ise "Evrensel ve kapsayıcı" (Briggs, 2007, s. 102-103) bir yapıdadır.

Kültür kavramının çıkış noktası Latince *colore* mastarıdır ve üç anlama sahiptir. Buna göre: "(a) toprağı sürme, işleme, sürülmüş toprak (Latince *coltura*), (b) bir yere yerleşmek, orada oturmak (*colony, colonia, colonus, kolonist*), (c) (sonradan) tapınma, tapma, emek verme, işleyip geliştirme, sevme, dinî bakımdan bir şeye değer verme anlam boyutlarıyla Latince *cultus*, Fransızca *culte* terimlerini türetmiştir" (Aksoy 2023, s. 73-74). Deneyimler, eylemler, algılar, etkileşimler, hükümler ile ortaya çıkan soyut ve somut yaratmalar bütünü kültürün (Sevindik, 2021) önceleri çatışmaların, zıtlıkların ve uyumsuzlukların neticesinde, doğayı yenmek, şekillendirmek, yeniden icat etmek anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kültür, "İnsan elinden çıkmıştır, ama anlamı doğadan gelir; 'ziraat' (*agriculture*) ve 'saban bıçağı' (*coulter*) kelimeleriyle ilişkilidir; ilk başta 'çiftçilik' ya da 'doğal gelişime göz kulak olmak' anlamında kullanılmıştır" (Eagleton, 2019, s. 34).

Doğada işler hâlde olmanın tarihsel gelişiminde birbiriyle kesişen iki patika olduğu anlaşılmaktadır. İlki insan topluluklarının yaşamak, büyümek, üremek için 'enerji'yle olan ilişkisinin hikâyesidir. İkinci patika insanlığın evrimsel ve kültürel yolculuğudur. Bu patikanın ilk kilometre taşları işlenmemiş taş aletler, antik ocaklar, kırık boncuk parçalarıdır. Bu patikada aynı zamanda gözle görülemeyen bir dolu başka kilometre taşları da vardır: fikirler, kavramlar, hırslar, umutlar, alışkanlıklar, ritüeller, uygulamalar, kurumlar, kurgular, hikâyeler... Bunlar insanlığın atalarının yaptığı işlerin, kademe kademe edindikleri becerilerin, bildikleri dünyayla etkileşimlerinin ve deneyimlerinin nasıl biçimlendiğini de kanıtlar (Suzman, 2022, s. 17-18). Bu etkileşimler o kadar kuvvetlidir ki, "Kültürel etkileşimin bir sonucu olarak kültürel kodlar" (Yaman, 2023, s. 3) ortaya çıkar. Kültürel kodlar, bir toplumun tüm yaşamını düzenleyerek (Diken, 2024, s. 167) ve şekillendirerek millî kültürü oluşturur ve oluşum kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu aktarım sayesinde iki patikanın birbirine yaklaştığı görülür. İlki insanın ateşi denetimi altına aldığı milyonlarca yıl öncesi; ikincisi yaklaşık 12.000 yıl önce düzenli olarak yiyecek depolama ve tarım yapma girişimleri; üçüncüsü yaklaşık 8.000 yıl önce insanların kasaba ve şehirde toplanmaya başlaması, böylelikle bir dizi yeni beceri, bilgi, meslek, iş ve zanaatın ortaya çıkması; dördüncüsü Batı Avrupa halkının 18. yüzyılın başlarında kadim fosil yakıt depolarının kilidini açıp enerjiyi o güne kadar görülmemiş maddi refah kaynağına dönüştürmesi sonucu fabrika ve imalathanelerin ortaya çıkmasıdır (Suzman, 2022, s. 17-19). Bir felaketle tabiatın karşısında alet, icat ve binlerce yıllık yaratımlarından, birikimlerinden yoksun, aciz, edilgen bir durumda kalakalmış insan "kültürsüzlük" ve "kültürel tecrit" meselesinin vahşi doğasıyla karşı karşıyadır.

Kurguda, bir Çin köyünde uzun süre yağmur yağmaması nedeniyle tarımla uğraşan yerleşik halkın kuzeye doğru göç etmek zorunda kaldığı, geride kalan yaşlı adam ve onun kör köpeğinin (ki İhtiyar da ona *Kör* diye seslenir) birlikte doğayla yaşam savaşına giriştiği Yan Lianke'nin

Günler Aylar Yıllar romanında “kültürsüzlük/kültürel tecrit” meselesi görülür (bk. Lianke, 2020). Romanda, İhtiyar’ın sürekli başını bekleyip suladığı, koruduğu “mısır fidesi” kültürlenmeyi temsil eder. Doğa-kültür-zaman ekseninde “yerleşiklik” kültür, “avcı-toplayıcılık” ise barbarlık ile ilişkilendirilir. Zira tarım kültüründe insan ektiği şeyin başını beklemek, tehditler karşısında onu korumak, hasat edene değin bitkileri yetiştirmek zorundadır; yerleşik yiyecek kültürü hareketi kısıtlar oysa avcı-toplayıcılıkta ve göçer-evlilikte durum tamamen farklıdır. Ya insan ve yiyeceği (küçük ve büyükbaş sürüleri, av hayvanları) sürekli hareket hâlinde ya da insan iklime bağlı olarak belli zaman dilimlerinde doğanın ona sunduğu besinlerin peşindedir. Romanda, İhtiyar geçmişin hafızasıdır. Köyünü terk etmez, bu riski göze almak istemez -“*Zira bir tayin edici an olarak risk bilinmedik alanlar açar, bir başka zamanı başlatır*” (Dufourmantelle, 2023, s. 15-17). Çünkü olmadık bir yıkım barbarlığa yeniden dönmek demektir. Ancak muallakta beklentiler de uzun süre soluğu tutmak kadar risklidir. İhtiyar, kendisi ve köpeği için yiyecek-içecek şeyler arar ancak köylülerin terkedilmiş evlerindeki erzak depolarında tahıl kırintıları tükenmek üzeredir, yaban hayvanlarının yuvalarındaki stoklar bile bitmiştir, kuyu diplerinde sular kokuyordur. Gelenek, inanç, âdet, zevklerin reddettiği şeyler bile yenir. Yağmur yağacak mıdır, doğa yeniden uyanacak mıdır? Yalnız birey, artık “*Sahipsiz, dili olmayan terör*” (Dufourmantelle, 2023, s. 38) olan doğanın insafındadır, alıkonmuştur, edilgendir. İhtiyar’ın çok da fazla direnemeyerek köpeğiyle, doğduğu yerde, kulübesinin önünde, mısır fidesinin başucunda ölmesi bundandır. Ölümlü insan bedeni tabiatla ilişkilendirilir; zira doğa gibi dışkılayan, emen, yutan, doğuran, fişkırın, kuruyan, nemlenen insan bedeni çürür ve ruh-beden ilişkisi içinde hem madden hem de manevi olarak doğanın bir parçası olur.

Ana karakterin bir adaya sığınmak mecburiyetinde kaldığı Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe* romanı da bu bağlamda yorumlanabilir. Homeros’a atfedilen mitik destanlarda da adı geçen, sonrasında Sophokles’in -Pelepones Savaşı sırasında Dionysos Festivali’nde sahnelenmiş tragedyasında- konuyu yeniden işlediği *Philoktetes* (MÖ 409) “*kültürel tecrit*” veya “barbarlığa dönüş” durumuna iyi bir örnektir. Tanrısal cezayla yaralanan Philoktetes, kanaması ve acısından bağırması nedeniyle gemideki askerleri rahatsız etmiş, bu nedenle hileli bir oyunla Lemnos adasına terkedilmiş, Truva’ya götürülmemiştir (Sophokles, 2015).

Kültür kavramının günümüzdeki kullanımı ilk biçiminden bir hayli uzaktır ve anlam çeşitliliklerini bünyesinde taşıyan bir sürece tabi olmuştur. Asa Briggs de (2007, s. 99) kültür kavramının kökeninin tarımla ilgili olduğunu belirtir. Kavramın değişim, yanlış kullanım ve çeşitlenme dönemiye on sekiz-on dokuzuncu yüzyıllar boyunca, mütevazı yapısından sıyrılarak belli bir millî kültürde onur ve milliyetçiliği destekleyen bir öge olduğu anlayışından hareketle, ilerleme, gösteriş vb. anlamları karşılar bir biçimde kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Sevindik, 2021).

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde doğaya müdahalenin dışında bireyi de işlemek, şekillendirmek, biçimlendirmek anlamında “kültür” kavramı mükemmelleşmek, insanlığın ve toplumun kendisini mükemmelleştirmesi olarak yeniden ele alınmıştı. Kültürel gelişimi neticesinde kusursuzlaşacağına, ideal olana erişeceğine inanılan “medenî insan” böylece beynini ve ruhunu terbiye edebilme sürecine girecek ve bunun bazı doğal sonuçlarıyla karşılaşacaktı. Kültür ortamı içerisinde gerçekleşen öğrenme eyleminin neticesinde bellekte yer alanlar olarak görülen kültür kavramından edep, muaşere, çok okumuşluk, üst tabaka yaşantısı, modayı takip etme, yüceltilmiş hisler ve ince bir sanat zevki gibi kavramlar ve bu kavramların çağrışımları

kastediliyor; bu kavramın dışında kalan yaratmalar, kabuller ve uygulamaların kültürlü insanın yapmaması gereken sıradan, bayağı ve soylu olmayan davranışlar olduğu düşünülüyordu (Çobanoğlu, 2005, s. 18). Fakat sonrasında -özellikle yirminci yüzyılın başlarında- Tylor'la başlayan bir anlayış değişikliğiyle "*İnsanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlâk, yasa, görenek ve başka herhangi bir yetenek ya da alışkanlığı içeren o karmaşık bütün*" (Burke, 2008, s. 41) olarak kültürün anlamı yeniden ele alındı, söz konusu unsurların tamamı düşünülerek kültürün kavramsal çerçevesi yeniden çizildi. Bu unsurlar somut kültürel yaratmalar (sanat, mimari, müzik, dans, edebiyat vb.) olabileceği gibi kültürel yaratmaların soyut biçimlerini de (davranışlar, alışkanlıklar, gelenekler, görenekler vb.) kapsıyordu.

Asa Briggs, 1822-1888 yılları arasında yaşamış Matthew Arnold'un genel anlamda zaman ve mekânla sınırlandırılan kültür kavramının evrenselliğini vurguladığını ve "*Kültürü, bizi en çok ilgilendiren tüm konularda, dünyada en iyi düşünülmüş ve söylenmiş sözler hakkında bilgi sahibi olmak anlamına gelen tam mükemmelliğimizin peşine düşmek*" (2007) şeklinde tanımladığını belirtir. Arnold'un bu yaklaşımıyla kültürü edebiyat üzerine temellendirdiği görülür. Fakat Briggs, daha genel bir anlayışla sosyal eleştirmenler için kültürün; "*Sembollerin, edebiyatın, sanatın, müziğin ve bazılarının göre bunları şekillendiren toplumun kurumlarının, değerlerin ve deneyimlerin aracılığıyla belli bir toplumun yaratıcı ifadesi*" (2007) olarak görüldüğünü belirtir. Sosyal eleştirmenler özellikle yaratıcı ifadenin bir nesilden diğerine aktarılan kültürel mirası oluşturduğunu düşünmüşler ve onlar bu yaratıcı ifadenin hem aktarılması hem de korunması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu tür yaklaşımlara dayanarak kültürü şu şekilde sınıflandırmak ve incelemek mümkündür: Yüksek kültür, köylü kültürü, kent kültürü, halk kültürü, popüler kültür, kitle kültürü vb. Bu tür yaklaşımlara bakıldığında alt kültürler ve yüksek kültürler şeklinde bir genelleme de yapılabilir. Toplumsal göstergeler ve iletişim şekilleriyle ele alınan alt kültür; yaş, ekonomik durum, sosyal sınıf gibi faktörler tarafından belirlendiği düşünülen nüfusun sınırlı kesimleri tarafından paylaşılan genel bir ana kültürün varyantlarıdır. Yüksek kültürlerin izi bir şekilde şehirlerden, manastırlardan, üniversitelerden, akademilerden beslenen bir yapıda olduğu düşünülerek aranmıştır. Ayrıca bu süreçte, kültür çalışmalarında teknoloji, iletişim ve seyahat bağlamında köylü kültürleri birbirleriyle karşılaştırılarak sanayi öncesi ve sanayi sonrası farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Kavramsal kelime hazinesi değişen tarz ve biçimler vurgulanarak yeni anlam kümeleri oluşturulmuştur. Özellikle yirminci yüzyılda Bernard Rosenberg için "*Kitle kültürünün zorunlu ve yeterli nedeni olarak görülen teknolojinin, matbaa sonrası medya yoluyla halk kitleleri üzerine etkileriyle kitle kültürü değerlendirilmiştir*" (Briggs, 2007, s. 99-100).

1. Soylu Vahşi Tutkusu

Avrupa'da halk kültürüne ve bu kültürün mitoloji, törenler, gelenekler, edebî yaratımlar, yaşam felsefesi gibi meselelerine ilginin temelinde, Amerika'nın keşfi ve bu yeni dünyaya giden gezginler, din adamları, sanatçılar ve maceraperestlerin oluşturdukları külliyyatın büyük önemi vardır (Çobanoğlu, 2005). "*Soylu-vahşi tutkusu*", "*doğal insan*" ya da "*asil vahşi*" (bk. Dore, 2016, s. 61-82) meselesi, bu türden bir ötekini keşif ve ilginin sonucu olarak belirmiş; biz-öteki, kültürlü-kültürsüz, yerleşik-göçebe, yazmayı bilen-bilmeyen, uygar-barbar gibi ikili karşıtlık içeren kavramlar/meseleler bünyesinde temellendirilmiştir. Bu yaklaşım bilimsel araştırmalara da kendisini göstermiştir. Örneğin,

Sıkılmış dişler, akan gözyaşları, titremeler, büyüyen gözler... Gülümsemelerin ya da somurtmaların duyguları nasıl yansıttığını hatta tetiklediğini anlamak konusunda Victoria döneminde yaşayan bilim insanlarında büyük bir ilgi vardı. Özellikle bir bilim insanı öne çıkmıştı: Charles Darwin. 1830’larda Darwin, duyguları ciddi ve bilimsel anlamda dikkate değer bir konu olarak görüyordu. Dünyanın dört bir yayındaki misyonerlere ve kâşiflere, karşılaştıkları yerel halkların keder ya da heyecan gibi duyguları nasıl ifade ettiklerini soran anketler yolluyordu. Kendi üzerinde de deneyler yapıp gülümsediğinde ya da titrediğinde kullandığı kasları belirtmeye çalışıyordu. (Smith, 2023, s. 16)

“Avrupalılar tarafından avcı-toplayıcı grupların ‘keşfedilmesi’yle birlikte, ‘soylu-vahşi’ yaşam tarzının idealize edilmiş tasvirleri yapılmaya başlanmıştı. 19. yüzyılda Karl Marx ve Friedrich Engels komünizm doktrinlerini geliştirdiklerinde Amerikan Yerlileri üzerine çalışan Antropolog Lewis H. Morgan, avcı-toplayıcı topluluklardaki ‘ilkel komünizm’den kısmen etkilenmişti (Standage, 2023, s. 56).” Ne var ki “avcı-toplayıcı yaşantısı serbest ve eşitlikçi olsa da bunun her zaman cennetvari bir yaşam tarzı olmadığını söylemek gerekir. Örneğin, bu gruplarda nüfusu kontrol altında tutmak için yeni doğmuş bebekler öldürülebiliyordu. Dahası avcı-toplayıcı gruplar arasında sonu gelmez çatışmalar baş gösteriyor; bu çatışmalar katliamlarla, hatta bazı durumlarda yamyamlıkla son buluyordu (Standage, 2023, s. 56).” Öyle anlaşılıyor ki bu dönemde araştırmacılarca asıl merak edilen şey, duyguların modern insanda ve ilkelde nasıl olduğuydu.

Michel de Montaigne (*Denemeler, Yamyamlar Üzerine*), Jean-Jacques Rousseau (*İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı*), Jean de Lery (*Brezilya ve Amerika Halklarına Seyahatin Hikâyesi*), Cizvit Papazı Lıfitau (*Amerikan Vahşilerinin Adetleri*), Giambattista Vico (*Yeni Bilimin Prensipleri*) gibi pek çok aydın “soylu-vahşilik” üzerine ilgi göstermiş, somut çalışmalarda bulunmuş; bu ‘ilkel’ halka yönelişin neticesinde Johan Gottfred Herder (*Şarkılarda Halkın Sesi*) ve Wilhelm ve Jacob Grimm (*Ev ve Çocuk Masalları*) gibi aydınlar, o zamana değin pek de önemsenmeyen halk yaratmalarına karşı ilgi duyarak derleme çalışmalarında bulunmuşlardır.

Gezginlerin ve bilginlerin notlarından etkilenen Montesquieu ve Voltaire de bazı betimleyici yazılar yazmışlardır. Edward Taylor ve James Frazer gibi karşılaştırmalı metotla entelektüel bağlamda sistemli çalışmalar yapanlar da vardı. Bu çalışmalarda altı çizilmesi gereken kritik nokta ‘bütün insanların barbarlık içindeki ilk vahşilikten medeniyetin son durumuna doğru evriliyor ya da evrilmiş oldukları’ yargısına dayanan doğrusal bir süreçti. Çünkü vahşiliğin bütün şekillerinin tamamen aynı olduğu ve ‘medeni’ İngiliz ve Fransızların atalarının bugünkünün ilkelerine ve vahşilerine eşit olduğu (yanlış şekilde) düşünüldü. Avrupalı köylüler arasındaki bölük pörçük kalıntılarla hâlâ gözlemlenebilen benzer uygulamaların ‘orijinal’leriyle dolu şekliyle karşılaştırılması gerekli görüldü. (Dundes, 2007, s. 81-95)

İlkel insanları tanıtan yazarlardan kimi bu yerli halklarda Avrupa uygarlığının çocukluk aşamasını, kimi de Avrupa İlk Çağ Hristiyanlığının saflığı ve temizliğini görüyor; kimileriye bu yerlilerin incelenmesi neticesinde klâsik Yunan ve Roma kültürünün oluşum ve gelişim aşamalarının daha iyi algılanabileceğine inanıyordu (Çobanoğlu, 2005). Avrupa halk ve aydınları adına Montaigne “Beni üzen, onların yaradılışlarını yargılamak kendi yanlışlarımız karşısında iyice kör kalmamız” (2012, s. 299) özeleştirisini yapmıştı. Kimileriye -kurgusal metinlere de

yansır biçimde- tüm bu düşüncelerin tam zıttı bir inanca sahipti. Bu durum son dönem romanlarına bile konu olmuştur.

Kızılderililerin tam bir masumiyet içinde yaşadıklarını düşünenler olduğu gibi onların vahşi canavarlar, insan kılığına girmiş şeytanlar olduğuna inananlar da vardı. Karayipler'de yamyamların yaşadığının keşfedilmesi bu görüşü çürütmedi. İspanyollar bu görüşü, kendi ticari amaçları uğruna yerlileri acımasızca sömürmelerini haklı göstermek için kullandılar. Çünkü eğer karşındakini insan olarak görmezsen ona karşı davranışında vicdani kısıtlamanın yeri pek bulunmaz. Ancak 1537 yılında, Papa III. Paul'un tebliğiyle Kızılderililer, bir ruha sahip gerçek insanlar olarak kabul edildiler. Ne var ki tartışma birkaç yüzyıl daha sürdü, bir yandan Locke ile Rousseau'nun 'soylu-vahşi'sinde doruğa ulaşırken -ki böylece özgür bir Amerika'da demokrasinin kurumsal temelleri atılmış oldu- öte yandan Kızılderililerin kökünün kazanması için açılan kampanyayla sonuçlandı, en iyi Kızılderili'nin ölü bir Kızılderili olduğu yolundaki ölümsüz inanışla. (Auster, 2022, s. 55-56)

Kültürel gelişim yasası düşünülürse ilkeller aynı zamanda bilimsel bir gözlemin mekânîk ya da tam tersi bir nesnel unsurları ve denekleri olmuş oluyordular. İlgi Amerika'yla sınırlı kalmadı; Avrupa ve "Eski Dünya'yı, yani "kendi vahşilerini" de içine alacak bir biçimde araştırma genişletilmişti. Aydınların hükümleri, karşı konulmaz bir biçimde 'ilkel'e duyulan hayranlığın derecesini gösterir nitelikteydi. "*On altıncı yüzyıl Fransız aydını Michel de Montaigne Denemeler adlı eserinde, Jean de Lery Brezilya ve Amerika Halklarına Seyahatin Hikâyesi eserinde yerlilere soylu-vahşi şeklinde bir yakıştırmada bulunmuştu. "Bana anlatıldığına göre, bu insanlar -yani Amerikan yerlileri- arasında ilkel ya da barbar denilecek bir şey yok" (Montaigne, 2012, s. 293), "Herkes alışık olmadığı şeylere barbar diyor" (Dore, 2016, s. 63) diyen Montaigne soylu-vahşilikle ilgili şunları söylemekten kendisini alamamıştır: "İkeli yöneten kanunlar bizimki kadar yıpranmış değildir. Onlar öylesine bir saflık içindedirler ki zaman zaman onları bizlerden daha iyi yargılayabilecek insanların döneminde tanımamış olma talihsizliği epey canımı sıkar. Onların dillerinde kesinlikle yalan söylemek, hırs, kıskançlık, iftira, aldatmak, ikiyüzlülük, affetmek gibi kelimelere rastlanmaz" (2012).*

18. yüzyıldan bugüne teknolojinin gelişimi, sanayileşme, şehirleşme, kültürel değişimler, Walter Benjamin, Gustav Struve, David Skrbina, Samuel Alexander, Ted Kaczynski, Herbert Spencer, Frederic Gros gibi kimi aydınları "modern/olumlu barbarlık", "yabanılçılık", "eko-anarşizm ve eko-sosyalizm", "açık ve kapalı toplum", "hazır rezerv olarak doğa", "gönüllü yoksulluk", "ritüel, şenlik, festivallerin güncellenmiş anlayış ve eylemlerle yeniden belirlenmesi", "insan/lığın karbon ve dijital ayak izleri", "halk bilgeliği", "kültürel bellek", "arzu, eğitim ve ihtiyaçta basit/basitleştirilmiş yaşam", "vahşi demokrasi", "hayvan hakları", "yapay veya yeni ihtiyaçlar", "doğadan kopuk deneyimsiz insan/veya deneyim yoksulu modern insan", "kişinin kendine ait olmayan deneyimleri yaşaması, anlatması, yazması", "*Lebensform/yaşam reformu*", "imtiyazlı mekanlar", "yeniden güncellenen halklar", "paldır küldür yaşamak", "yavaş yaşam", "şimdiki zamanın kutsiyeti", "nesneleri yeniden anlamlandırma", "(ham)maddenin gizli sırlarını ve zenginliklerini keşfetme", (Brillaud, 2021) "sanal gerçeklik", "sanal yaşam", "dijital kültür", "dijital tufan", "dijital bilgi yığını", "makine ve teknoloji ahlakı", "teknolojik zorbalık", "teknofobi", "kültür endüstrisi", "nesnelerin mahrem dili", "şeylerin/nesnelerin sosyal yaşamı", "(ham)maddenin gizli sırlarını ve zenginliklerini keşfetme", "yavaş yemek", "yavaş yaşamak", "sakin ve yavaş şehir (hareketi)", "gürültü yokluğu", "sürdürülebilir turizm/kalkınma", "yerel

farkındalık”, “doğal ve yapay müzeler”, “eko-müzeler”, “yaşayan-ara zamanlı-sabitleşmiş folklor ürünleri”, “yaşayan insan hazineleri”, “somut olmayan kültürel miras”, “elektronik erkil nesil”, “deneysel sanat”, “postmodernizm”, “post-truth” ile “mikro-özgürlük, erteleme özgürlüğü, parantez içine alınmış mutluluklar, sadeliğin büyüüsü, kuralları çiğnemenin çekiciliği, yabanın çağrısı, dürtülerin ilham vericiliği, benlikle buluşma ve kayıp kimlikle buluşma, basit hazların keşfi, toplumda biri olma zorunluluğu, çürümüş, kirlenmiş, yabancılaştıran medeniyet, göçebe dilencilik” (Gros, 2024, s. 11-15) gibi meseleler üzerine kavramlar ürettiler. Yine “Eski flamalar altında yeniden radikalleşen yeni hareketler ve günümüz insanların güncel ilerleme/yaşamla mücadeleyle başa çıkmak için fiziksel veya psikolojik evrimsel düzeyini tamamlamış olup olmadığı, entelektüel yeter(siz)lik, “zamandan ve mekândan sıyrılmayı sağlayan şeylerle hızdan uzaklaşmak” (Gros, 2024, s. 12) üzerine de düşündüler. Bu düşüncelerden bazıları açıkça kimi toplulukların yaşam felsefesine yönelik hayranlık ifadeleri içermekteydi. “Kaczynski, yumuşak başlı hayalperestler, tembeller ve şarlatanlar dediği kişilere karşı çıktı, ilkel insanların teknolojinin yarattığı kronik stresten bizim kadar etkilenmediklerini, ilkel pratiklerin çevreyi bizimkiler gibi yok etmediğini ve hepsinden önemlisi ilkel toplum üyelerinin bizim yaşadığımızdan çok daha özgür hayatlar yaşadığını iddia etti” (Brillaud, 2021, s. 142). “Yanlış kullanılan sözler nasıl da çoğu kez yanlış düşüncelere yol açıyor” diyen Spencer, bu cümlesiyle, başkalarına acımasızca davranıp aynı zamanda onların barbarlığından dem vuran ‘medeni insanlar’ın gözle görülür ikiyüzlülüğünü vurguluyordu (Suzman, 2022, s. 56).

Batı kültür tarihinde “vahşilik” kavramının ilk olarak Antik Yunan ve devamında Roma İmparatorluğu dönemlerinde atıldığı, bunun temelindeyse emperyal bir anlayışa sahip bu kültürlerin uzak-yakın kolonilerindekileri, sömürge ve ticaret hinterlandındaki halkları veya tümüyle yabancı toplumları “ötekilik” perspektifinde değerlendirmeleri sonucunda oluştuğu anlaşılmaktadır. Bir örnek olarak; MÖ 5-6. yüzyıllardan kalma çömlek buluntularındaki resimlerde öteki halkların karikatürize edilmesi durumu kolaylıkla fark edilir. *Francois Vazosu*’nda Kalydon domuz avı; Akhilleus’un Patroklos için düzenlediği ünlü cenaze töreni; Thetis’in düğününe iştirak eden tanrılar alayı; Akhilleus ve Troilos’un bizzat kendisi; kimi hayvanların mücadeleleri ve Pigmelerle turnalar arasındaki komik, tuhaf ve dikkat çekici bir savaş tasvir edilmiştir. *Arkesilas Kadehi*’nde Silphion ticareti resmedilmiştir. Burada sivri şapkası, ucu sivri ve kalkık pabucuyla gururlu bir kral; var güçleriyle çalışan ölçücü ve yükleyiciler; selviçe ve terazi; tasviri süsleyen hayvanlar vardır. Bunlar panter, balıkçıl, maymun, kertenkeledir. Koşan, bağırان, el kol hareketleri yapan Kyreneliler kuşu andıran sivri yüzleriyle karikatürleri anımsatırlar (Friedell, 201, s. 107). Söz konusu arkeolojik buluntularda resmedilen halklar, oldukça dikkatli gözlemlerle, gururlu ve merak uyandırır bir biçimde tasvir edilmiş, zanaatkarlar ve sanatkarlarca kıyafetlerine, duruşlarına, hareketlerine, yaşam biçimlerine duyulan bir tür hayranlık sonucunda ele alınıp yorumlanmıştır.

“Ötekilik” yerleşiklik, ekip biçme, kentleşme, düzen, doğa karşısında insan kapasitesinin kullanımı, bilginin ne şekilde üretilip aktarıldığı, kolektif hafıza, yazılı kültürün edinilmesi ve yazının kullanım alanlarına bağlı olarak yazılı hukuk, edebiyat, eğitim sistemi ve arşivcilik, dilin kullanımı, yeme içme pratikleri, ritüel-şenlik-festivallerde gerçekleştirilen aykırı eylemler, yabancı inanç sistemleri, sosyal normlar, nihayetinde bütüncül bir anlamda halkların yaşam felsefesi meselelerinde beliren zıtlıklar neticesinde ortaya çıkan bir meseledir.

Yakın dönemlerde Avrupa'da, özellikle coğrafi keşiflerin gerçekleşmesiyle beraber "vahşilik" in giderek romantik bir anlayışla tüm yönleriyle yeniden ele alınıp yorumlandığı görülmektedir. Bunun temel nedeni kültürün ve geleneğin sorgulandığı modernizm hareketleridir. Bununla birlikte yazının icat edilip kullanıldığı, doğanın tam ortasında ve onu belli ölçülerde tahrip ederek toplu yaşam alanlarının oluşturulduğu, ticaret ve savaşlar neticesinde öteki kültürlerle bilgi alışverişlerinin yaşandığı Antik dönemlerde de "vahşilik" belli açılardan ya ele alınmış ya da Kiniklerde olduğu gibi bizzat yaşanmaya çalışılmıştır. Bu yönelime bazı dini yönelimler ve onların tarikatları, felsefi hareketler de eşlik etmiştir. Ancak "vahşilik" meselesinin kavramsal olarak ele alınışı yine modern zamanlara rastlar.

Modernleşme bir ütopya olarak tasarlanmıştır. Ancak günümüzde bu ütopya bireyin yalnızlaşması, doğru olarak dayatılan/sunulan şeylerin şüpheli hâle gelmesi, iç içe geçmiş anlamsızlıklar, belirsizlikler, bütüncüllüklerin terk edilmesi, savaşlar, adaletsizlikler, haksızlıklar, doğadan ölçüsüzce kopuş, bitki ve hayvan türlerinin yok oluşu, erdemlerin terk edilişi, kurgulanmış düzenekler içinde bir hayata mahkûmiyet gibi pek çok açıdan bir distopyaya dönüşmüştür. Modernleşmenin getirdiği distopik ortam geçmiş kültürel birikimlerden yoksun "modern vahşiliğin" oluşmasının önünü açmıştır.

İnsanlar için *kültürleşmenin içindeki vahşilik belirtileri* çekici olabilmektedir. Kırsalda iletişim amacıyla (haberleşmek, hayvanları kontrol etmek, oyun kültüründe, düğünlerde) bağırma özgürce gerçekleştirilebilir ama şehirlerde bu daha sınırlı zamanlarda, özel mekân ve anlarda yapılabilir. Hard rock konserleri ve konserlerde bağırma, pogo yapma, katılımcıların bir kaos içinde soyunmaları, birbirlerine toslamaları vb. uygulamalar buna örnektir. Kentlerde başka "vahşileşme" örnekleri de sıralanabilir:

Sokak sanatlarının bin bir yüzü ve bunların özgün imajları; spor salonlarındaki çeşitli aletlerle doğadaki eylemleri hatırlatır bir biçimde bedeni zorlama; kafes dövüşleri, boks müsabakaları; talk şov programlarında bir kabile reisi vakuruyla davranan (matrak, eğlenceli, kurnaz, zeki, lafbesi ya da küstah) sunucuların katılımcı kitleyi aşağılayıcı üslup, tutum ve davranışları; futbol taraftarı kavgaları ve bunların şiddet içerikli küfür, tezahürat, şarkıları; lüks restoranlarda (özellikle *steakhause*'larda) eğitimli şef (gastronom), aşçı, usta ve garsonların çiğ et ürünlerine karşı yaptıkları "görgü dışı" muameleler, restorana gelen müşterilere aşırılık içeren eylemlerle sunumlar yapmaları; sosyal medya fenomenlerinin (ya da *dijital eşkıyalar*) fark edilmek, dikkat çekmek, statü elde etmek, çeşitli deneyimler yaşamak, para kazanabilmek adına gerçekleştirdikleri dijital mecra paylaşımları (trollemler, eşek şakaları, kışkırtma videoları); şehir içi çeteleşme ve mafyalaşma hareketleri, bunların Köroğlu, Robin Hood, Polat Alemdar benzeri tiplerine karşı duyulan hayranlık, taklit ve özentisi; modern hukuk karşısında her türden halk hukuku uygulamaları (belki de buna grup, cemiyet, cemaat hukuku da denebilir); yeraltı edebiyatının pornografik içerikleri; siyaset dilindeki sertlik; karnaval ve festivallerde kıyafet, eylem ve danslarda aşırılıklar; tehlikeli ve hayvan haklarını hiçe sayan sirk gösterileri; lunaparklardaki gerilim ve tehlike seviyesi yüksek oyuncakları ve oyun alanlarını deneyimleme arzusu; sinema sektöründe (korku filmleri gibi) klasik kurgu biçimlerinin dışına çıkan her türden tasarımlar.

2. Kimsesiz Romanında “Soylu-Vahşi Tutkusu”

Suriye göçmeni bir ailenin çocuğu olarak Arjantin’in Santa Fe eyaletinde doğan Juan José Saer’in *Kimsesiz* romanı, “soylu-vahşi” tutkusu bağlamında ele alınabilecek, oldukça dikkat çekici bir kurgusal yapıttır. Romanın konusu şöyle özetlenebilir:

Hindistan’a gitmek isteyen bir gemi ve mürettebat, henüz hedefledikleri yere ulaşmadan bir kıyıya yanaşırlar. Orada hiç de ummadıkları bir şey başlarına gelir. Yerlilerin saldırısına uğramışlardır. Pusuya düşmüşlerdir. Tüm bu mürettebat içerisinde sadece bir kişi hayatta kalır: Bu kişi romanı birincil ağızdan okura anlatan kişi, yerlilerin kendisine *def-ghi* adını verdiği bir gemi tayfasıdır. O, yıllarca kabilenin içerisinde yaşar, bu zaman diliminde ‘kendisine benzer hiçbir insanla karşılaşmaz’, bu ‘ilkel’ kabilenin dilini, kültürünü, diğer başka durumları ve şeyleri dikkatler gözlemler, belki de insanın özünü keşfeder. Onların yediklerini yer -ki insan eti yemek de buna dahildir-, giydiklerini giyer. Uzun bir süre sonra kabile onu bir kanoya bindirip nehre salar. Bir süre sonra düşsel bir dünyadan uyanır gibi kahraman gözlerini açınca o bölgeye uğramış başka gemicilerle karşılaşır. Yerlilerden biri sanılır ve öldürülmekten son anda kurtulur. Artık eski dilini dahi unutmuştur. Kendisini zar zor ifade eder. Denizciler yerlilere karşı saldırı hazırlığındadır ve şiddetli bir taarruz ile kabileyi yok ederler. Sahne oldukça dramatiktir. Kahramanımız olanlara oldukça üzülse de daha sonra gemicilerle İspanya’ya döner, orada bir manastıra yerleşir. Manastırda Yunanca, Latince ve diğer bazı şeyleri öğrenir. Onu eğiten hocası bir av kazasında ölünce o da ata biner ve amaçsızca diyar diyar dolaşmaya koyulur. Çöpten beslenir, kimi zaman çok ağır işlerde çalışır. Bu esnada işleri çok da iyi gitmeyen bir gezgin tiyatrocı grubuyla karşılaşır. Onlar bir teklifte bulunurlar. Teklifi kabul eden kahramanımızın yaşadığı deneyimler komedyaya temsili olarak, bazı yerlerde ise pandomim şeklinde oynanır. Onun rolü kendisini oynamaktır. Konu halk tarafından çok ilgi çekici bulunmuştur. İyi para kazanırlar. Kahramanımız kazandığı parayla bir yere yerleşmeye karar verir ve orada bir matbaa kurar. Halkın, kralların ve diğer çevrelerin beğenisini kazanan oyunu artık oynamıyordur. İşte kahramanımız manastırda aldığı eğitimden, öğrendiği dillerden, yaşadığı deneyimlerden sonra artık ‘kültürlenmiş’ bir birey olarak sakin bir yerde ancak geveze bir kafayla ‘soylu-vahşi’, ‘kültürlü-kültürsüz’ karşılaştırması yapmaya koyulur. Zihnini kurcalayan sorular oldukça basittir: Soylular/kültürlüler mi yoksa vahşiler/kültürsüzler mi... *Hangi halk topluluğu daha doğru, anlamlı, gerçek yaşar? Hangi topluluk daha insancıldır? Hangisi doğaya, hayvanlara, insanlara karşı daha saygılıdır? Hangi halk topluluğu yaşamın gizini, sırrını çözme yolunda daha öndedir?* Bu bir yandan da insanlığın karanlık yanları, kusurlu kültür öğretilerine karşı bir duruştur. Modern dönemlere kadarki erkeklik, erkekliğin tarihiyle, kendini medeni olarak tanımlayan *vahşi adam* ve kültür, medeniyet, gelenek gibi sorunsalları hiç tartışmayan *yabani adamla* da ilintilidir. “*Vahşi adamın vahşi hâli ruha, yeryüzüne ve insanlığa büyük zararlar verir*” (Bly, 2024, s. 10-11). Sorunlu kültürel kodlara ve yaralı bir bilince sahip olmasına rağmen *vahşi adam* kendisini incelemeyi, sorgulamayı, suçlu görmeyi reddeder; Avrupalı medeniler gibi. Doğaya, insanlara, hayvanlara ve kendine karşı sürekli bir sorgulama halinde olan ise *yabani adamdır*; ilkel halkların soylu-vahşileri gibi. *Yabani adam* acımasız değil kararlıdır; uygarlık karşıtı da değildir ama onun içinde büsbütün yok olmayı kabul etmeyendir.

Beklenmedik bir gafil avlanma söz konusudur. Yerliler, pusuya düşürüp öldürdükleri denizcilerin eşyaları, yani ‘medenilerin’ maddi kültür unsurları için kavgaya ederler. Bu durumun ortaya çıkması aslında “yerleşiklik”le ilgilidir. “Avcı-toplayıcı grupların konar-göçer bir yaşam

sürmesi, göçmek ve yer değiştirmek zorunda kaldıkları zaman her şeylerini yanlarına almaları durumunu gerektiriyordu ... Her şeyi taşımak zorunda kalmak, mal biriktirmelerini engelliyordu. Araç-gereçler ortak maldı ve herkes tarafından serbestçe kullanılmaktaydı. Bu zorunluluk besin için de geçerliydi. Kampa yiyecek getiren kişi, yiyeceği herkesle paylaşmak durumundaydı. Bu kural kıtlıklara karşı bir sigorta işlevi görüyordu (Standage, 2023, s. 51-52)." Bu durum yerleşiklerde biraz farklıydı. Her türlü malın kontrolü sınıfsal üstünlük, zenginlik, iktidar ve güç demekti. "Kaynakları ele geçirilmesini temel alan rekabet, hem kaynakların aşırı sömürülmesine yol açabiliyor, hem de mülkiyet üzerine çıkan anlaşmazlıklar grubun parçalanmasıyla sonuçlanabiliyordu (Standage, 2023, s. 53)." 15. yy'da Yeni Dünya'nın, yani Amerika kıtasının paylaşımının İspanyollar ve Portekizler üzerinde yarattığı sorunlar, bu türden bir ayrışmanın neticesinde ortaya çıkmıştır:

Derken, değişik yerlerde, kaptanın ve arkadaşlarının -nereden getirdiklerini bilmediğim- kişisel eşyaları zuhur etmeye başladı: giysiler, bir miğfer, bir kılıç, madeni paralar. Herkes görmek, dokunmak, eline almak istiyordu onları. Bir yıldan kısa bir sürede, çok eski yadigârlar gibi, eski püskü, pejmürde bir görünüme bürünmüşlerdi. Onlara kısacık bir süre dokunma ayrıcalığını edinmek uğruna kavgalar edildi, hatta kan döküldü. Tanımadığım ama kaynağının kestirilmesi kolay nesnelere karışmış hediyeler: madalyonlar, taşlar, bıçaklar, iyice peydahlanmış, sararmış, insan ya da hayvan kemiğinden ... zar zor ayırt edilebilen tahta parçaları... (Saer, 2021, s. 71)

Romanın bir yerinde, çiğ çiğ et yiyen, ilginç görünüşe ve geleneklere sahip yerlilerin 'insan olup olmadığı' dahi tartışmaya açılır: "Kimilerine göre onlar insan değillerdi; kimileri, insan olduklarını ama Hristiyan olmadıklarını söylüyorlardı; çoğuna göreyseniz, Hristiyan olmadıkları için insan da değillerdi" (Saer, 2021, s. 98).

Rene Grousset *Bozkır İmparatorluğu* adlı çalışmasında kültürel aşamalar paradigmasına bağlı olarak halk topluluklarını sınıflandırır. Birinci (ve en üst) sırada *kültür meydana getiren medeni topluluklar* vardır. Bunlar Batı Avrupa halkları; yani Anglo-Saksonlar ve onlarla uyumlu topluluklardır. İkinci sırada *barbarlar* vardır. Bunlar şehirler kurmamış, tarımsal faaliyetle doğayı ehlileştirmemiş, yağmacı göçebe topluluklardır; Türkler ve Moğollar gibi. Üçüncü sırada *vahşiler* vardır; Afrika kabileleri gibi. Bunlar ne yazısı ne de tarihi olan halk gruplarıdır. (bkz. Grousset, 2022) Bu sınıflandırma tartışmalıdır, ama öyle anlaşılıyor ki, yerleşik yaşama geçmiş, şehirleşmiş, demokrasi geleneğinden haberdar ve yazıyı kullanan kültürler, "vahşi" veya "barbar" olarak gördükleri "öteki halklar"a karşı tarihin hemen her döneminde bir merak, araştırma, inceleme çabasına girmişlerdir. Bu merakın çeşitli sebepleri olabilir; din gibi. Örneğin, Cizvit papazları, Hristiyanlığı yaymak için 14. yüzyılda Karpat Dağları civarında yaşayan Kuman Türklerinden atasözleri derlemişler; bunları Almanca, Fransızca ve Latince olarak kaydetmişlerdir. Vatikan Kütüphanesi'nde muhafaza edilen *Codex Cumanicus* adlı bu derlemede papazların asıl amacı kendi dinlerini yaymadan önce Hristiyan olmayan bir 'barbar kavmin' (ötekinin gözünden vahşi bir halkın) geleneklerini ve yaşam felsefelerini anlamak olmalıdır. *Kimsesiz* romanında da buna benzer bir bölüm bulunur. Rahip Quesada kahramanının yerliler ile ilgili verdiği yanıtları not eder, kimi zaman ayrıntıları atlamamak için soruları tekrar tekrar sorar, 'Kimsesizin Hikâyesi' adını verdiği bir inceleme yazısı yazar: "Nasıl bir yönetim biçimleri var? Özel mülkiyet var mı? Hacetlerini nasıl gideriyorlar? Ürettikleri şeyleri komşu kabilelerle takas ediyorlar mı? Müzisyenleri var mı? Ya da dini inançları? Kollarında, burunlarında, kulaklarında ya da

viücutlarının herhangi bir yerinde takılar var mı? Yemeği hangi elleriyle yiyorlar?” (Saer, 2021, s. 98)

Yerliler hakkında Peder’in görüŖleriyle kahramanın görüŖleri bazı noktalarda kesiŖir. Ancak bu daha insancıl bir yaklaŖımdan ziyade dinî bir algıyla ilgilidir:

Bir seferinde, arkadaŖlarıyla yaptığı toplantıların birinde, gülümseyerek ve baŖını hafifçe sallayarak, gülümseyerek ve baŖını hafifçe sallayarak, yerlilerin Âdem’in çocukları olduklarını, gayrimeŖru olmalarının bunu deđiŖtirmediđini söylediğini duydum; onun indinde, yerlilerin insan oldukları anlamına geliyordu bu ... Benim için Ŗu yeryüzünde, o yerlilerden daha insan birilerinin olmadığını, oradan geri gönderileli beri, Rahip Quesada dıŖında, insan sözcüğünün yalnızca alışkanlık ya da görenek nedeniyle yakıŖtırıldıđı tuhaf, sorunlu yaratılardan baŖka bir Ŗeye rastlamadığımı düşünmüŖtüm. (Saer, 2021, s. 98-99)

Yerlilerin *def-ghi* dediği anlatıcı kahraman için ‘vahŖilerin’ olduğu topraklardan, onlardan uzak olmak ilk baŖlarda dayanılmaz bir çile gibidir. Onun sıkı eğitiminde geçirdiği evreler açıkça ‘kültürlenme’nin süreçleridir:

DıŖarıda olmaya, gerçek sessizliğe ve yalnızlığa alışkındım ben. Oradaki hareketlilik rahatsız ediyordu beni. Öte yandan, topluma kazandırması beklenen din eğitiminin, benim için duygusuz sözcüklerin tekdüze gürültüsünden, sonuçsuz bir güdümlene çabasının törensel yineleniŖinden öte bir anlamı olmadığını sezinlemiŖti peder. İlk günlerde, Latince reçetelerle içimdeki Ŗeytanları kovsun diye, bir papaz yardımcısına havale edilmiŖtim ... Ona hizmet etmeye odasını toplamaya baŖladım. Yavaş yavaş okuma yazma öğretti bana. Dünyaya daha yeni geldiğimi, annemin karnından az önce çıkmıŖ gibi çırılçıplak olduğumu söyledi bana. (Saer, 2021, s. 100)

Kahramanımız kumpanyalardan kazandığı parayla bir matbaa kurar. Artık düşünmeye, ‘vahŖileri’ anlamaya, bir karŖılaŖtırma yapmaya yönelik daha fazla fırsatı ve zamanı vardır. Romanın kimi yerlerinde eski deneyimlerini savaŖ, ölüm, yaŖam anlayıŖı, psikolojik tutum gibi durumlar üzerinden sıkça yorumlar:

Canı çektiği için kötülük yapan insanlar değillerdi onlar. Yılda bir kez ŖaŖmaz bir ustalıklarla gerçekteŖtirip avlarıyla geri döndükleri sefer bir yana, pek az savaŖırlardı; savaŖı kışkırtan taraf asla kendileri olmazdı. Ŗenlikleri için avladıkları kurbanlara musallat olan komŖularının saldırılarına karŖılık verirlerdi yalnızca. Ŗenlikleri için yaptıkları seferler savaŖ değil, av seferleriydi. SavaŖçı değil avcıydı yerliler. Kana susamıŖ bir taŖkınlık değil, gereksinimdi onları sefere yönlendiren Ŗey. SavaŖçı halklara acıyorlardı onlar, savaŖ eğiliminin bir nevi hastalık olduğunu düşünüyorlardı. Beyhude bir çaba, akılsız varlıkların kötü bir alışkanlığı olduğu kanısındaydırlar savaŖın. Onun kan dökücü yanı değildi onları tedirgin eden Ŗey; savaŖın yol açtığı savurganlık, israf ve kargaŖayı reddediyorlardı. Kendilerine saldırıldığında yaralıların, ölülerin olmasından çok saldırının yol açtığı düzensizlikten, maskelerinin yanmasından, kap kacaklarının kırılmasından, gereçlerinin kaybolmasından ve sergilenen rezillikten yakınıyorlardı. Pek zorlanmadan iyi savunuyorlardı kendilerini; çevredeki kabileler onlardan korkuyor ya da onlara saygı duyuyor olmalıydılar... Düşman kabileye mensup tutuklu ve yaralıların iŖini, eziyet etmeksizin ve merhamet taslamaksızın çabucak bitiriyor, onların silahlarına ve takılarına el koyuyorlardı. Bazen kafalarını kesiyor, sonra nehre atıyorlardı. ÇatıŖmadan sonraki temek

kaygıları, ortalığın temizlenmesi ve düzenlenmesiydi. Ortalığı süpürüp yıkıyor, kap kacaklarını ve maskelerini onarıyorlardı; öyle ki ertesi gün ölümün, yangının, kargaşanın kısa bir süre önce köyü kasıp kavurduğuna hiç kimse inanmazdı. Yok olup gitmelerine yol açan şey bu kılı kırk yaran halleriydi belki de... Yerliler için hiçbir anlam ifade etmiyordu ölüm. Hayat ve ölüm birbirlerine denk gelen şeylerdi onlar için; insanlar, nesnelere ve hayvanlar, canlılar ve ölümler, aynı boyutta birlikte var olan şeylerdi... Öbür dünya bu dünyanın bir parçasıydı; ikisi bir ve aynı şeylerdi... her kabile, komşu kabilenin âlemiyle en küçük bir teması olmayan biricik, benzersiz ve sınırsız bir evrende yaşıyordu... (Saer, 2021, s. 110-113)

Yerlilerin yabancılar üzerine düşünceleri, kültürlenmeyle ilgili unsurlar üzerine takındıkları tavırları, keyif algıları, eğlenme biçimleri, dünyayı kendi pencerelerinden yorumlama biçimleri de roman kahramanı açısından dikkat çekicidir:

Yabancı yaşam tarzları gülünç ve saçma geliyordu onlara... Çıplak ya da giyinik dolaşmaları, takıyı dudaklarına, boyunlarına ya da burunlarına takmaları, kıl çadırlarda ya da taş evlerde yaşamaları, bazı otları içmeleri, altın ya da değerli taş biriktirmeleri, kanoyla ya da yürüyerek yer değiştirmeleri, bitkilere, yerlere ya da atalarına tapınmaları, boylarının kuzeye doğru gittikçe kısalması güneye doğru gittikçe uzaması, barışçı ya da savaşçı olmaları, bütün bunlar eşit ölçüde aptalca, beyhude, saçma geliyordu yerlilere. Onlar dünyanın merkezindeydiler; diğerleri, belirsiz ve biçimsiz olanlarsa, dünyanın çevresinde. (Saer, 2021, s. 110-113)

Doğa-insan çatışması, kültürü oluşturan, şekillendiren, belirleyen çok önemli bir unsur; hatta mitik yaratmaların ana kaynaklarından biridir. İnsanlar bu mücadele neticesinde yaşam şekillerini belirlemişler, besin pratiklerini düzenlemişler, virüslerle mücadele etmişler, örf, âdet ve hukuklarını şekillendirmişlerdir. Romanın kimi yerlerinde doğum-ölüm, obje-nesne, değişim-durağanlık, kadın-erkek, kelime ve kavramlar, mekân, oyun, av, ritüel, erginleşme, rüya, anı gibi meselelerle ilgili bazı antropolojik tespitler dikkat çekicidir:

Doğanın zorlu yasaları onları hırpalıyordu. Dünyayla yan yana var olarak güç kazanmak yerine, onunla bütünleşerek, oluşturdukları müşterek belirsizlikle zayıf düşüyorlardı... Onlar için objenin temel niteliği, bel bağlanamaz oluşuydu... Objenin var olması, tek başına mevcudiyetini sağlamıyordu. Söz gelimi bir ağacın kendisi, mevcudiyetini kanıtlamaya yetmiyordu. Tek başına daima gerçeklikten yoksundu... Dışarıları onların temel sorunuydu. Kendilerine dışarıdan bakmayı isteseler de beceremiyorlardı. Bense, belirsiz ufuktan çıkagelmiştim... Kimi zaman nasıl yaşadıklarını kestirebilmek için uzun süredir izliyordum onları... Başka her şeyden daha fazla bu dünyada oldukları izlenimi veriyorlardı; imrenilesi şeydi bu. Yeterince sevinçli olmamaları ve hırçlılıkları, bu genel uyumları sayesinde, mutluluğu ve neşeyi gereksiz bulmalarındandı... Olmak ve bulunmak anlamlarını karşılayan sözcükler yoktu o dilde. Bunlara en yakın sözcükler gibi olmak, andırmak anlamına geliyordu. Tanım edatları da yoktu dillerinde... (Saer, 2021, s. 115-120)

Yerlilerin oluş, ödev ve görevler, boş zaman algısı, değişim, dönüşüm, devamlılık ve yenilenme, kaygılanma, iyilik ve kötülük gibi unsurlar üzerine gerçekleştirdikleri tavırve algıları, romanda onların dikkat çekici ve ayırt edici yönler olarak vurgulanmıştır:

Yerliler için her şey gibiydi, andırıyordu, hiçbir şey kesin değildi. Objelerin görünüşü, her şeyden önce, var olmayışın alanına yerleştiriliyordu... Bütün olanakları zorlayarak, belirsiz ve değişken dünyaya direnmek istiyorlardı... Bildikleri yegâne dünyayı canla başla korumalıydılar... Ev işleriyle kadınlar ilgileniyor, erkeklerse onarım işlerini yapıyorlardı. Pek az dinleniyorlardı... Her değişim telafi edilmeli, kaybedilen her şeyin yerine konulacak yedeği olmalıydı. Topluluk, biçimsel olarak ve sayıca, her zaman aşağı yukarı aynı olmalıydı. O nedenle biri öldüğünde kaygıyla ilk doğumu bekliyorlardı; bir talihsizlik bir hoşnutlukla telafi edilmeliydi. Öte yandan, hoşlandıkları bir şey olduğunda, başlarına durumu dengeleyecek, katlanılabilir bir kötülük gelene kadar huzur bulmuyorlardı. (Saer, 2021, s. 115-120)

Romanın sonuna doğru yerlilerin 'medeniler tarafından' kırılıp geçirilmeleri -yani katledilmeleri- dramatik cümlelerle verilir. Onlar anlaşılmadan, bilinçsizce öldürülmüşlerdir. Saldırganlar gerçekten ne yaptıklarının, anlayamayacakları derecede soylu özelliklere sahip bu vahşi insanları, onların kültürünü, hafızalarını, belleğini yok ettiklerinin farkında değildirler:

Askerler ateşli silahlarıyla birlikte büyük nehrin üzerinde ilerlerken ölümü değil, adsız olanı getiriyorlardı. Güvenilir yegâne mekân, karanlığın kabarmasıyla sular altında kaldı. Bozguna uğrayan yerliler, dünyanın saf, lekesiz yakasında olamayacaklardı artık... Ama düşerken, kendileriyle birlikte, kendilerini kırıp geçirenleri de sürüklediler. Onlar dışarıda olanın tek dayanağı oldukları için, dışarıda olan, onlarla yok oluyor, kendisi var olmayışta tasavvur edenlerin imha edilmesiyle ıskartaya çıkarılıyordu. Onları katleden insanların asla anlayamayacakları şey, kurbanlarıyla birlikte kendilerinin de bu dünyayı terk etmiş olduklarıydı... Onları vahşi diye adlandırmak cehaletin kanıtıdır; onca sorumluluğu taşıyan o insanlara vahşi denilemez. (Saer, 2021, s. 120-121)

Kültürlerde ad alma veya ad verme gelenekleri farklılıklar arz edebilir. Ad alma, aile üyelerinden biri tarafından gerçekleştirilebileceği gibi topluluk tarafından da verilebilir. Zamansal ve topluma katılım açısından da ad almada farklılıklar görülebilir. Bebeğin doğumunun hemen ardından ya da belli bir kahramanlık veya olay sonrası ad aldığı da olur; *Dirse Han oğlu Boğaç Han* boyunda kahramanın bir boğayı alt etmesi sonrasında ad alması, kahramanlık sonrası alınan ada bir örnektir. Sophokles'in *Kral Oidipus* tragedyasında doğan bebek, bir kehanet sonrası lanetli görülür, ayağına şiş saplanır ve ormana bırakılır. Bebek Oidipus'tur; anlamı ise *Şiş Ayak*'tır. Akha-Truva savaşı on yıl, eve dönüş de on yıl sürer. Bu dönüş yolculuğunda Odysseus'un başına olmadık işler gelir. Başına gelecekleri biliyormuşçasına Odysseus'un adını daha bebekken dedesi koyar; anlamı *Çileli*'dir. Âşıkların, rap yıldızlarının, popüler kahramanların (futbolcular, sanatçılar, çizgi film karakterleri vb.), haydutların, katillerin, elektronik kültür ortamında chat yapan kişilerin, bloggerların, içerik üreticilerinin kendi adlarına ek olarak ikincil bir ad aldıkları görülür. Hatta lakaplar da bu doğrultuda düşünülebilir. *Kültürel veya toplumsal kariyer edinimi* de kişiye ilk adına ek olarak farklı adlar edinme imkânı sağlar (doktor, doçent, profesör, müdür, uzman, yazar, menajer, şaman, ocak, şifacı, falcı, büyücü vb.) Peki ama romanın anlatıcı kahramanına, yerliler neden *def-ghi* adını vermişlerdir? Romanın bir bölümünde bunun nedeni verilmiştir:

Def-ghi... Bu sözcük birbirleriyle çelişen birçok anlama sahipti. Bir yerde bulunmayan ya da uyumakta olan insanlara def-ghi diyorlardı; patavatsızlara, yol yordam bilmeyenlere, ev ziyaretlerinde kaldıkları süreyi fazlaca uzatanlara böyle diyorlardı; evcilleştirdikleri, sanki konuşuyormuş gibi, öğretilen kimi sözcükleri yineleyerek onları güldüren siyah gagalı,

sarı ve yeşil tüylü bir kuşa da def-ghi diyorlardı; nesnelere sudaki yansımalarına da def-ghi diyorlardı; duran şey def-ghi'ydi; çocuklar oyun oynarlarken gruptan ayrılıp el kol hareketleriyle birini taklit etmeye başlayana da def-ghi diyorlardı. Sefere çıkıldığında önde giden, gördüklerini anlatmak üzere geri dönen ya da düşmanı gözetleyen, gördüğü her şeyi ayrıntılarıyla aktaran ya da bazı toplantılarda yüksek sesle nutuk atmaya başlayan ama kimsenin dinlemediği kişiye de def-ghi diyorlardı. (Saer, 2021, s. 129-130)

Kimse romanı, *def-ghi*'nin anımsamaları ve tahayyülleriyle sona erer. Romanda bu anımsama ve tahayyüller, insanların güzel ve iyi rüyaları sonrası hissettikleri duygulara benzer bir şekilde verilir. Kahraman bu kısa rüyadan erken uyandığına üzülmüş gibidir. Ortada yerlilerle ilgili oldukça romantik ve pozitif bir tablo söz konusudur:

Yerliler, tıpkı geldikleri gibi, sessizce dağıldılar, maskenin arasında kayboldular, neredeyse tatmin olmuş bir halde yatmaya gittiler. Tek başıma kaldım sahilde. Daha sonra olanlar, yıllar ya da hayatım diyorum ben, denizlerin, şehirlerin gürültüsü, insanların kalp atışlarının sesleri, tıpkı görünür olandan artakalan şeyleri sürükleyen bir nehir gibi beyaz bir odaya attı beni; mumların sönmeye yüz tutan ışığında, yıldızların arasında -aynı zamanda hiç kuşkusuz yıldızlarla- rastlantı sonucu gerçekleşen bir karşılaşma üzerine dilim dolaşarak konuşayım diye. (Saer, 2021, s. 129-130)

Sonuç

Juan José Saer'in *Kimse* romanı "soylu-vahşi" tutkusunun ve "soylu-vahşilik" in bir roman içinde ele alındığı modern bir edebî eserdir. Romanın içeriğinde "modernlik" ve "ilkellik" arasında oldukça dikkat çekici karşılaştırmaların yapıldığı, "kültürlülük-kültürsüzlük", "medeniyet", "doğa-kültür çatışması" gibi kafa karıştırıcı soru(n)lara cevaplar arandığı bir kurgusal yapıt olduğu anlaşılmakta; doğum-ölüm, olmak-olmamak, obje-nesne, değişim-durağanlık, kadın-erkek, mekân, oyun, av, ritüel, erginleşme, rüya, anı gibi meselelerle ilgili *modern ve ilkelin algılarının/hükümlerinin ne(ler) olduğu* üzerine tespitler yapıldığı görülmektedir.

Saer'in bu eseri, Güney ve Kuzey Amerika başta olmak üzere medeni (!) Batı dünyasının sömürgeci zihniyetinin bir nevi günah çıkarma aracı olarak görülebilir. Latin edebiyatı geleneğinde, özgürlük kavramının ne derece yüceltilmiş olduğu malumdur. Latin yazarlar ve hatta insani bir yaklaşım olarak bölge devletleri insan hak ve özgürlüklerini her şeyin önüne koyarlar. Saer, içinde yaşadığı toplumu ve bölgenin kolektif bilincini iyi analiz ederek Batı'nın soylu-vahşi tutkusunu, o bölgede yaşayan birinin gözünden tüm gerçekliğiyle yansıtmıştır. Romanın *def-ghi*'nin anımsamaları ve hayalleriyle sona ermesi özellikle dikkat çekicidir. *Def-ghi*'nin hatırladığı şeyler bölge insanının Batılılar gelmeden önceki mutlu geçmişini; tahayyülleri ise her şeye rağmen bölge insanının yaşamak istediği güzel ve mutlu bir geleceği sembolize ettiği düşünülebilir.

Extended Abstract

Discussions on culture and cultural debates are not a matter of archaic times, but rather a matter specific to modern times and after the invention of writing. Especially starting with the Enlightenment Period and accelerating with the Industrial Revolution, the process of making sense of the "inclusive" concept of culture has diversified, concepts such as "high culture", "peasant culture", "urban culture", "folk culture", "popular culture", "mass culture", "subculture", "high culture" have been discussed, and intellectuals have pondered on many issues related to various fields of culture. "Noble-savage" is one of these issues. Born in the province of Santa Fe in

Argentina to a Syrian immigrant family, Juan José Saer's novel *The Witnessed* is a remarkable work of fiction that can be considered in the context of the “noble-savage” passion. In the history of Western culture, it is understood that the concept of “savagery” was first introduced in the periods of Ancient Greece and then the Roman Empire, and that this was based on the fact that these cultures, which had an imperial understanding, evaluated those in their distant and nearby colonies, the peoples in their colonial and trade hinterland or completely foreign societies from the perspective of “otherness”. “Otherness” is an issue that emerges as a result of contrasts in the issues of settlement, cultivation, urbanization, order, the use of human capacity in the face of nature, how knowledge is produced and transmitted, collective memory, the acquisition of written culture and written law depending on the areas of use of writing, literature, education system and archiving, the use of language, eating and drinking practices, contrary actions performed in rituals-festivals, savage belief systems, social norms, and finally, in a holistic sense, the philosophy of life of peoples. In recent times in Europe, especially with the realization of geographical discoveries, “savagery” has been increasingly reinterpreted and reinterpreted in all its aspects with a romantic understanding. The main reason for this is the modernism movements that questioned culture and tradition. On the other hand, in ancient times, when writing was invented and used, when collective living spaces were created in the middle of nature and by destroying it to a certain extent, and when information was exchanged with other cultures as a result of trade and wars, “savagery” was either dealt with in certain respects or tried to be experienced in person, as in the case of the Cynics. This tendency was accompanied by some religious orientations and their sects, and philosophical movements. However, it is only in modern times that the issue of “savagery” is conceptually addressed. Modernization was designed as a utopia. However, today this utopia has turned into a dystopia in many respects such as the isolation of the individual, the suspicion of what is imposed/presented as true, intertwined meaninglessness, uncertainties, the abandonment of holisms, wars, injustices, injustices, disproportionate detachment from nature, the extinction of plant and animal species, the abandonment of virtues, the condemnation to a life in fictionalized mechanisms. The dystopian environment brought about by modernization has paved the way for the formation of a “modern savagery” devoid of past cultural accumulations. For people, the signs of savagery in acculturation can be attractive. In the countryside, shouting can be freely practiced for communication purposes (communication, controlling animals, in game culture, at weddings), but in cities it can be done in more limited times, in special places and moments. Practices such as shouting at hard rock concerts and concerts, pogoing, participants undressing in chaos, bumping into each other, etc. are examples of this. Other examples of “going savage” can be found in cities: cage fights, boxing competitions, talk show hosts behaving with the dignity of a tribal chieftain in talk show programs, insulting styles, attitudes and behaviors of the audience, football fan fights and their violent swearing, chanting and singing, trained chefs and cooks in luxury restaurants, “unseemly” treatment of raw meat products by masters and waiters, presentations to restaurant customers with excessive actions, digital media sharing (trolling) by social media influencers (or digital thugs) in order to get noticed, attract attention, gain status, have various experiences, and earn money, pranks, provocation videos), urban gang and mafia movements, the admiration, imitation and imitation of Köroğlu, Robin Hood, Polat Alemdar-like characters, all kinds of folk law practices in the face of modern law, pornographic content of underground literature, harshness in political language, excesses in dress, actions and dances at carnivals and festivals, circus shows that are dangerous and disregard animal rights, the desire to experience toys and playgrounds with high levels of tension and danger in amusement parks, all kinds of designs that go beyond the

classical forms of fiction in the cinema industry (such as horror films). In this study, "noble-savage" as a cultural issue is interpreted through Juan José Saer's novel the Witnessed. It is understood that the author consciously deals with the "noble-savage" in this text, constructs his work on the issue of "cultured-uncultured", and makes comparisons between "civilized and savages" through the experiences of the main character of the novel.

Kaynakça

- Aksoy, B. (2023). *Etimoloji ışığında kelimelerin dünyasında gezintiler*. İletişim.
- Auster, P. (2022). *Cam kent*. (İ. Özdemir, Çev.). Can.
- Bly, R. (2024). *Demir John: Erkekler üzerine bir kitap*. (D. T. Sarıkaya, Çev.). Kolektif.
- Briggs, A. (2007). Kültür. (S. Kebeli, Çev.). *Millî Folklor*, 74, 99-103.
- Brillaud, J. (2021). *Basit yaşama felsefesi*. (B. Tümkaya, Çev.). Kolektif.
- Burke, P. (2008). *Kültür tarihi*. (M. Tunçay, Çev.). Bilgi Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ.
- Diken, H. A. (2024). Tarihî ve kültürel yönleriyle eski Türklerdeki halk ekonomisi faaliyetlerine genel bir bakış. *HUMANITAS - USBĐ*, 12 (23), 154-170. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1414689>
- Dore, F. (2016). Doğal insan üzerine Montaigne ve Rousseau. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 61-82.
- Dufourmantele, A.(2023). *Riske övgü*. (M. Erşen, Çev.). Kolektif.
- Dundes, A. (2007). Antropolog ve folklorda karşılaştırmalı metot. *Millî Folklor*, 73, 81-95.
- Eagleton, T. (2019). *Kültür*. (B. Göçer, Çev.). Can.
- Eagleton, T. (2023). *İngiliz romanı*. (B. Özkul, Çev.). İletişim.
- Friedell, E. (2011). *Antik Yunan'ın kültür tarihi*. (N.Aça, Çev.). Dost Kitabevi.
- Gros, F. (2024). *Yürümenin felsefesi*. (A. Ulutaşlı, Çev.). Kolektif.
- Grousset, R. (2022). *Bozkır imparatorluğu Attila-Cengiz Han-Timur*. (M. R. Uzmen, Çev.). Ötüken.
- Montaigne, M. (2012). *Denemeler*. (H. Portakal, Çev.). Cem.
- Öğüt-Eker, R. G. (2014). *İnsan kültür mizah: Eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Grafiker.
- Özdemir, N. (2008). *Medya, kültür ve edebiyat*. Geleneksel.
- Saer, J. J. (2021). *Kimsesiz*. (G. Aksay, Çev.). Jaguar.
- Sevindik, A. (2021). *Türk mizah ekolojisi*. Ötüken.
- Smith, T. W. (2023). *Duygular sözlüğü acımadan zevklenmeye*. (H. Şirin, Çev.). Kolektif.
- Sophokles (2015). *Philoktetes*. (A. Çokona, Çev.). İş Bankası Kültür.

Standage, T. (2023). *İnsanlığın Yeme Tarihi*. (G. Çakır, Çev.). Maya.

Suzman, J. (2022). *Çalışma: Taş devrinden robot çağına zamanımızı nasıl harcadığımızın tarihi*. (S. Uzun, Çev.). Kolektif.

Yaman, H. (2023). Türkçe deyimlerde kod kültürleri. *World Language Studies*, 3 (1), 1-17.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0